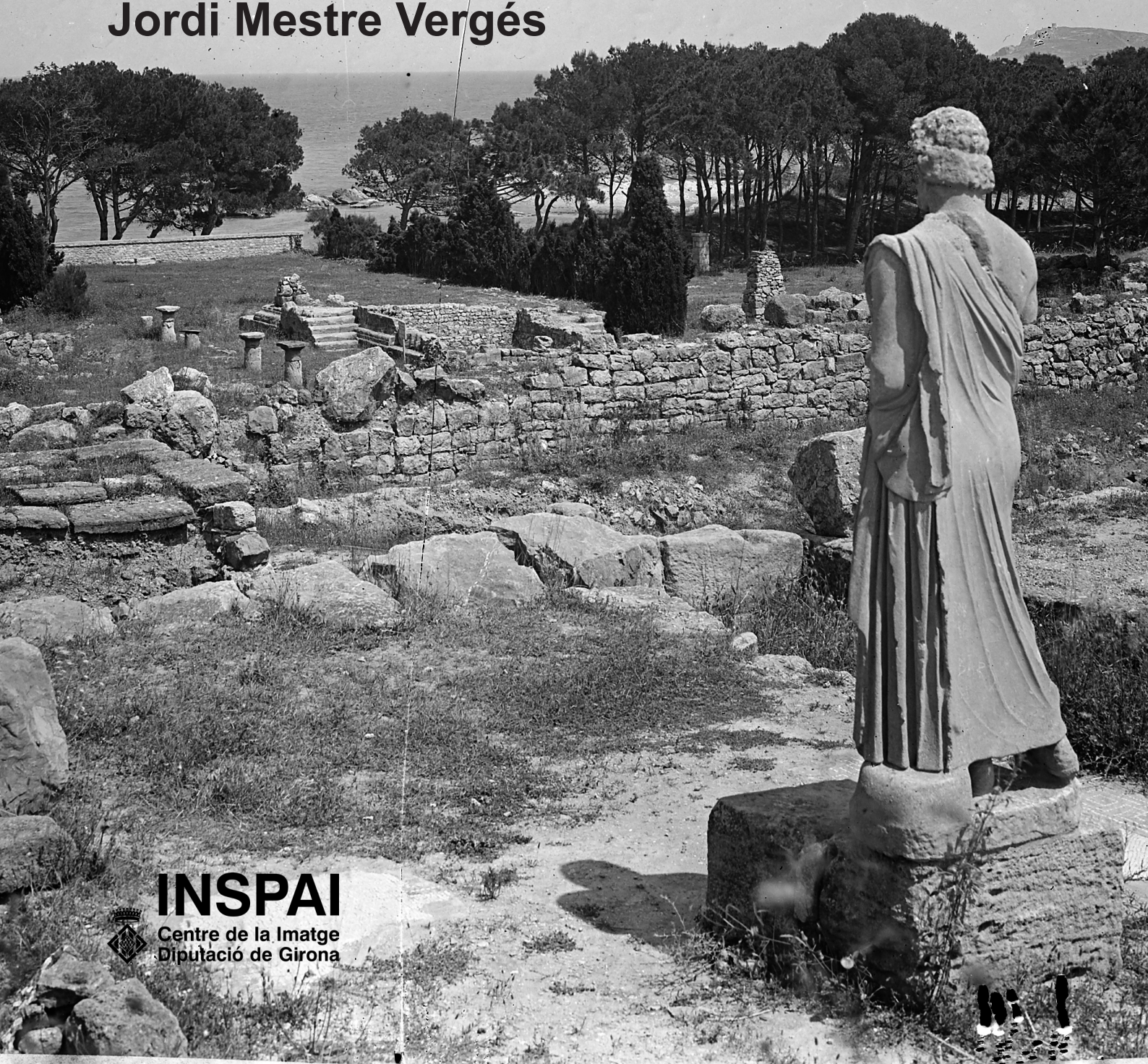

Determinació de l'autoria de les fotografies als fons Fargnoli i Martí Roura d'INSPAI

Jordi Mestre Vergés

INSPAI

Centre de la Imatge
Diputació de Girona

Determinació de l'autoria de les fotografies als fons Fargnoli i Martí Roura d'INSPAI

Jordi Mestre Vergés

Hi havia indicis que algunes de les plaques del Fons Fargnoli i del Fons Martí Roura no són dels autors que se suposa. Això ha portat a revisar totes les plaques d'aquests fons per buscar indicis que ens ajudin a confirmar o desmentir l'autoria de les imatges que en formen part. Els indicis principals són els possibles anacronismes i les característiques tècniques i estilístiques que trobem en un autor i no en un altre. Això ens ha portat a haver de definir l'autoria tant pel que fa a Fargnoli i Martí Roura, com també Josep Esquirol i Martí Calvo.

Tal com passa en altres camps com poden ser la literatura o la pintura, tampoc en fotografia l'autoria de les imatges és sempre clara. Existeixen moltes casuístiques per a aquest fet. Per exemple, es poden esmentar fets a bastament coneguts com ara les moltes fotografies que va fer Valentí Fargnoli de manera duplicada. És a dir, d'un mateix tema en feia dues plaques, una la signava i en feia postals, i l'altra l'enviava a l'arxiu Mas, de manera que amb el temps es va suposar que l'autor de la placa era el senyor Mas. Més cap aquí, s'han aclarit aquestes autories, que al seu moment ni Mas ni Fargnoli es varen preocupar d'especificar. Jo mateix he fet fotografies com a treballador de Foto Martí que ara es troben amb el seu segell. Els negatius, de fet, no surten signats de la càmera fotogràfica; només els positius apareixen signats a vegades. Com hem vist, doncs, la signatura tampoc és una garantia absoluta, tot i que molt sovint l'autor és qui signa la fotografia i això és un element dels més definitius per atribuir-li l'autoria. Als arxius hi pot haver el fons d'un determinat autor però ningú ens assegura que no hi hagi barrejades algunes fotografies d'un altre autor.

En el cas de Fargnoli, a partir d'una exposició es va constatar que al fons hi ha fotografies d'altres autors i fotografies dubtoses. Aquest és el motiu que ens porta a

fer-ne una revisió completa per tal d'establir l'autoria de les imatges que formen part d'aquest fons.

Les fotografies de Valentí Fargnoli allotjades a INSPAI, Centre de la Imatge de la Diputació de Girona, provenen sobretot de les col·leccions d'Emili Massanas, però també n'hi ha dels fotògrafs Martí, concretament de Sebastià Martí Roura, que va ser qui les va aconseguir.

Les d'Emili Massanas no comporten cap problema especial, ja que estan ben identificades. En canvi, les que provenen dels fotògrafs Martí barregen, en format 10 x 15 o altres de similars, altres autors. Això, que pot semblar estrany, cal que sigui posat en context. Durant els anys cinquanta i seixanta i fins a finals dels setanta del segle xx, el nom de Valentí Fargnoli havia quedat pràcticament oblidat i no aportava cap valor afegit a les fotografies. A partir de llavors, Emili Massanas i jo mateix reivindicàrem la qualitat del seu treball amb diverses publicacions i exposicions. Va ser en aquell moment que Joan Cortés va apujar el preu de les postals de Fargnoli i des de llavors ha estat un fotògraf molt valorat i considerat. Amb Josep Esquirol va passar una cosa semblant quan l'Arxiu de l'Escala va rescatar-ne *in extremis* les plaques i les va promocionar. Però també era un fotògraf pràcticament oblidat.

En aquest context de quasi oblit, Martí Roura, conscient de la qualitat d'aquestes fotografies, en venia tiratges a la seva botiga, com a fotos d'un temps antic i perdut. Fotos «d'abans de la guerra», que tenien una bona sortida i es venien amb el criteri de com més gran més cara. El fet que algunes fotos anessin signades més aviat era una molèstia que obligava a donar explicacions que Martí Roura preferia estalviar-se. Al grup important de fotos de Fagnoli n'hi va incorporar algunes de Josep Esquirol, de manera que les fotos de Fagnoli i Esquirol no eren separades per autor, sinó per pobles, i si algú volia una foto de l'Escala es trobava juntes les de Fagnoli i les d'Esquirol.

Amb el temps, a les fotos antigues, també hi va afegir les poques que havia fet ell mateix en format postal i que hem de datar de poc després de la guerra. Quan el fill, Sebastià Martí Calvo, es va incorporar al negoci, Martí Roura va passar a ocupar-se bàsicament del laboratori i va deixar la fotografia de postals, reportatges i industrial al fill, que, diguem-ho tot, era molt millor fotògraf.

Tot això porta a aquesta barreja d'autors que aquí destriarem. Quan les fotos no són signades, aquesta feina és complexa i ens hem de basar tant en característiques tècniques com estilístiques, elements que ens marquen la cronologia i detalls de composició. A vegades els elements són del tot determinants però d'altres són simples indicis que ens dirigeixen cap a una banda i que cal complementar amb altres observacions. En cada cas hem d'identificar els elements que ens permeten discriminar un autor d'un altre. Per tant, el primer que cal és un coneixement exhaustiu de les fotografies i, evidentment, també de la tècnica emprada per cada autor, de les característiques estilístiques i de la història dels fotògrafs i dels llocs fotografiats, per ser capaços de descobrir els possibles anacronismes.

Després d'aquesta acurada observació, identifiquem els elements principals que ens permetran de fer la discriminació. En el nostre cas tenim una primera discriminació, donat que es tracta de dos grups de fotografies, que identifiquem com a «Fagnoli» i «Martí Roura». En realitat el que primer hem discriminat són els formats, tenint en compte que el grup «Fagnoli» és format per plaques de vidre i alguna placa flexible de formats entre 9 × 12 i 10 × 15, i n'hi ha una de 6 × 6 que es discrimina immediatament de les altres. Aquí tractarem els dos grups de fotografies a part, ja que els elements principals que ens permeten discriminar els autors són molt diferents entre un grup i l'altre.

Fons Fagnoli

El Fons Fagnoli consta de **842 plaques**. Com correspon al nom del fons, la major part de fotografies que el constitueixen són efectivament de **Valentí Fagnoli**, però n'hi ha algunes de **Josep Esquirol** i alguna altra de **Martí Roura**. A part, hi ha un únic negatiu de 6 × 6, que cronològicament és més modern, amb una temàtica de Tossa i els Cruceros Costa Brava —que es van fundar el 1958—, i, per tant, descartem que correspongui a cap dels autors esmentats i l'atribuïm a **Sebastià Martí Calvo**.

Iniciem la tria amb una visualització exhaustiva de les digitalitzacions anotant tots els dubtes que es presenten i que afegim a totes les plaques de l'Escala i rodalies i de Girona i rodalies, donat que en aquestes ubicacions hi varen treballar tots tres fotògrafs i caldrà destriar-les. A les fotos dubtoses, també hi afegim un grup de plaques de 9 × 14 i 10 × 15 que eren al Fons Martí Roura, que en general conté fotografies de 13 × 18 i que per motius de format es varen traslladar al Fons Fagnoli. Això fa que tinguem un grup encara ampli de fotografies dubtoses, de 176 enfront de les 842 inicials.

Cronologia dels autors

Sabem que **Josep Esquirol** va néixer el 1874 i va morir el 1931 i que **Valentí Fagnoli** va néixer el 1885 i va morir el 1944, encara que l'època de màxima dedicació de tots dos va ser abans de la guerra. Per tant, la feina d'un i altre fotògraf se solapa durant una pila d'anys i l'any de producció ens ajuda poc. En canvi, **Sebastià Martí Roura** va néixer el 1914 i es va instal·lar com a fotògraf el 1941. Per tant, és molt més jove que els altres dos i la seva feina amb prou feines se solapa amb els darrers moments de Fagnoli, que no són els més productius. És clar, doncs, que la cronologia ens pot ajudar molt a distingir entre les fotos de Martí Roura i les de Fagnoli i Esquirol, molt especialment pel fet que, si veiem algun element de l'època franquista a les fotografies, gairebé segur que es poden atribuir directament a Martí Roura. També hi ha elements tècnics que diferencien cronològicament Martí Roura dels altres dos fotògrafs. Però igualment la cronologia no és un element gaire eficient per distingir entre Fagnoli i Esquirol. Cal buscar-ne d'altres.

La tècnica

Tant Fagnoli com Esquirol són uns fotògrafs molt bons, molt acurats, que cuiden els enquadraments i els paral·lelatsges, i quasi sempre veiem les verticals perfectament aplomades en els dos casos. Esquirol és molt més aficionat que Fagnoli als retocs i això ens ajuda quan som davant d'un negatiu.

Hem tingut la gran sort que al fons es pot identificar una foto signada per Fagnoli de les escoles de l'Escala, en format 10 × 15. En canvi, algunes de les que es poden atribuir clarament a Esquirol són de format 9 × 14, i això és un element molt clar per distingir entre aquests dos autors.

FAGNOLI IANNETTA, Valentí. *Escola municipal de l'Escala, 1936-1944*. Fons Valentí Fagnoli. IF 756247.

Aquesta fotografia ens deixa clar que Fagnoli treballa a l'Escala en format 10 × 15. Martí Roura és molt més rudimentari i les seves fotos no tenen mai els paral·lelatsges corregits.

Els xassissos hi deixen una ombra, que es correspon amb les marques dels elements que sostenen la placa.

Són uns elements fiables només a mitges, ja que hi ha diversos xassissos compatibles amb cada format, produïts per empreses diverses i que deixen marques diferents a la bossa d'un mateix fotògraf.

MESTRE VERGÉS, Jordi.

En aquestes fotos veiem un xassís Zeiss Ikon i un altre AP Paris. Si ens fixem en el detall, veiem que els ganxos que han de sostenir la placa són molt més centrats al xassís de dalt i molt més a l'extrem de la placa al de sota.

MESTRE VERGÉS, Jordi.

Aquests dos xassissos són perfectament compatibles i podien ser usats de manera indistinta. Més modernament apareixen els xassissos Fidelity, que només serveixen per a plaques flexibles.

MESTRE VERGÉS, Jordi.

En aquest xassís la placa es col·loca obrint una comporta a l'esquerra i fent lliscar la placa per les guies (ja no es tracta d'uns petits ganxos com en les plaques de vidre).

MARTÍ ROURA, Sebastià. *La Catedral de Santa Maria i les cases del barri vell*, Girona, 1944- 1965. Fons Martí Roura. IF756849.

A les fotos es veuen el xassís Fidelity i la marca d'ombra que deixa a la foto. Aquestes clàssiques ones d'ombra, juntament en algun cas amb les marques de fàbrica de la placa, ens poden indicar cronologies més modernes.

L'estil

Tampoc l'estil de Fagnoli és gaire diferent del d'Esquirol. Tots dos enquadren molt bé, com hem dit, i tenen cura a corregir els paral·lelats. També tots dos acostumen a posar una mesura que ens doni la dimensió del que estem veient, encara que un i altre l'ometen en ocasions. Josep Esquirol acostuma a posar a les fotos d'Empúries un home a mitja distància que mira a la càmera. El personatge que posa Fagnoli al mateix lloc és menys formal o a vegades no hi és. Al mateix lloc Martí Roura no hi posa a ningú.

Quan Esquirol fa fotos dels paisatges de roques entre l'Escala i l'Estartit, acostuma a posar com a referència una barca, que devia ser la que el transportava fins a aquells paratges. La barca és pintada amb un color clar i té pal i antena. En canvi, la que fa la mateixa funció en les fotografies de Fagnoli és més petita, no té pal i és pintada amb una ratlla fosca. Aquests també són elements que els distingeixen.

Se sap que Fagnoli era poc afeccionat a posar cels a les seves fotos. Pot ser que una part de l'explicació l'hàgim avançat en parlar de la tècnica, ja que si feia postals de

9 × 14 amb negatius de 10 × 15, és molt probable que en general enrasés el negatiu per baix i perdés un centímetre de cel.

Aquests són els principals elements diferenciadors que permeten d'atribuir l'autoria de les fotos a un o altre fotògraf.

Fons Martí Roura

Anomenem Fons Martí Roura una col·lecció de fotografies en format 13 × 18 que provenen de les aportacions de Martí Calvo. El fons conté **299 plaques**.

Dins aquest fons hi ha algunes fotos que no es poden atribuir a Martí Roura, si seguim la lògica que he exposat més amunt parlant del Fons Fagnoli. La majoria, però, són efectivament de Martí Roura; les d'altres autors són minoritàries, i també hi ha algunes reproduccions.

Aquí no tenim, com en el Fons Fagnoli, diferències de mesura entre els autors. Les diferències són molt més subtils i, per tant, és molt més difícil atribuir l'autoria de les imatges. En alguns casos veiem anacronismes, com en les fotos de l'Escala, amb barques en uns casos de vela i en d'altres de motor, i on la casa de salvament de la punta hi és o no hi és. També a les fotos d'Empúries es veu que els arbres que va plantar el Servei Forestal tenen una certa presència, mentre que a les fotos de Josep Esquirol encara hi veiem la plantació d'estepes. Però en molts altres casos no observem anacronismes evidents i ens hem basat en consideracions més fines i menys determinants. Sobretot en el fet que Martí Roura treballa després de la guerra amb unequip més tronat que el de Fagnoli. Així doncs, alguns dels seus xassissos tanquen malament i permeten l'entrada de llum, i també té un objectiu que desenfoca, especialment a la banda de dalt a l'esquerra. Així mateix, té un para-sol que sobresurt una mica a dalt a l'esquerra.

A tot això s'hi ha d'afegir que hi ha fotos que de manera evident configuren sèries i, per tant, si veiem algun dels problemes descrits en alguna de les fotos, l'autoria es pot extrapolar a les altres de la sèrie.

Les de Sant Pere de Galligants donen molts problemes, ja que tots els indicis ens porten a pensar que tant Fagnoli com Martí Roura hi varen treballar, i els elements de les fotos són tan similars que en dificulten molt l'atribució.

Vegem a la pràctica exemples de diferències entre autors.

Exemple 1

FARGNOLI IANNETTA, Valentí. *Edifici de correus i telègrafs de Girona*. 1925-1933. Fons Valentí Fagnoli. IF 757017.

Aquesta foto té les verticals molt ben corregides i l'enquadrament molt ben ajustat, i hi veiem l'escultura *La copa*, que ara és a la vora de l'Onyar.

MARTÍ ROURA, Sebastià. *Avinguda Ramon Folch i l'edifici de Correus i Telègrafs de Girona*, 1955. Fons Martí Roura. IF 757047.

Aquesta no es tanca gaire la imatge, ja que de lluny les verticals semblen més correctes; tenim una petita veladura vertical a l'esquerra, i a la part superior de l'arbre hi ha un desenfocament. També hi ha el nombre «55» escrit a tinta, que podria ser l'any de la foto.

Per tant, la primera fotografia és de Fagnoli i la segona és de Martí Roura.

Exemple 2

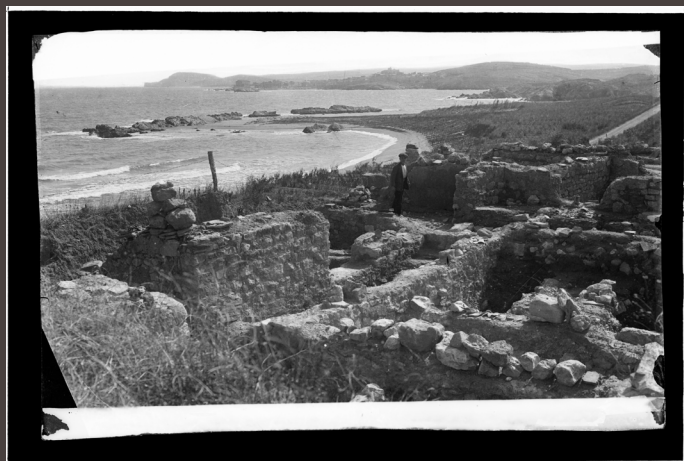
ESQUIROL PÉREZ, Josep. *L'Estartit, l'Escala*. 1900-1931. IF 756703.

FARGNOLI IANNETTA, Valentí. *Begur*. 1911-1944. IF 756615.

La barca que utilitza Josep Esquirol i que li fa de mesura té pal i antena i és pintada d'un color bastant clar. La que fa les mateixes funcions en les fotos de Fargnoli no té pal, és més petita i té una franja fosca. Aquestes diferències en les barques també ens serveixen com a elements identificadors.

Exemple 3

ESQUIROL PÉREZ, Josep. *Empúries*, 1901-1930. IF 756334.

ESQUIROL PÉREZ, Josep. *Empúries*, 1901-1930. MASLE

Entre aquestes dues fotografies, una d'enfocada més a l'est i l'altra més al sud, el model és el mateix, la qual cosa, juntament amb altres elements com el format, ens fa pensar que potser sigui feta el mateix dia per Josep Esquirol.

Exemple 4

ESQUIROL PÉREZ, Josep. *Platja de l'Escala*. 1900-1931. IF 755955.

ESQUIROL PÉREZ, Josep. *L'Escala*, 1901-1930. MASLE.

Aquestes dues fotos són de format 13 × 18. Per tant, la diferència de formats entre Esquirol i Fargnoli no ens serveix per discriminar l'autor, però hi ha una foto al Museu de l'Anxova i de la Sal (MASLE) de l'Escala que és feta uns instants abans i que ens acaba de reafirmar que l'autor de la foto és Esquirol.

Exemple 5

ESQUIROL PÉREZ, Josep. *Jaciment d'Empúries*. 1900-1931. IF 756491. MARTÍ ROURA, Sebastià. *Jaciment d'Empúries*. 1941-1980. IF 756145.

La primera foto no té el clàssic personatge mirant a l'objectiu com a element de mesura que trobem en moltes de les fotos d'Empúries que va fer Josep Esquirol, però les lletres són les que acostuma a fer servir aquest fotògraf. També podem constatar que no hi ha cap arbre i que, en canvi, a l'altra fotografia són bastant alts, la qual cosa pot fer pensar que aquesta segona fotografia és molt posterior i s'ha d'atribuir als Martí.

Exemple 6

ESQUIROL PÉREZ, Josep. *L'Escaló*. 1911-1931. IF 756205.

MARTÍ ROURA, Sebastià. *Platja de l'Escaló*. 1941-1980. IF 756208.

L'enquadrament és bastant similar en les dues fotografies, però a la primera veiem la casa de salvament a l'esquerra i les veles de les barques, elements tots ells que ens remetent a Esquirol, i a l'altra fotografia observem les «clàssiques» veladures del xassís tronat de Martí Roura, no apareix la casa de salvament i les barques ja són de motor.

Exemple 7

FARGNOLI, Valentí. *Sant Pere de Galligants* 1920-1930. IF 756920.

MARTÍ ROURA, Sebastià. *Sant Pere de Galligants*. 1944-1965. IF 756908.

La primera és una foto de Fagnoli amb un excel·lent enquadrament i la torre de l'església sense restaurar. L'altra és molt posterior, molt més mal composta i amb xassís Fidelity.

Exemple 8

MARTÍ ROURA, S. *Cassà de la Selva*. 1941-1970. IF 755972.

MARTÍ ROURA, S. *Platja de Lloret de Mar*. 1941-1970. IF 755979.

Aquestes fotografies són dos exemples de veladura en plaques de Sebastià Martí Roura.

Exemple 9

MARTÍ ROURA, S. *Ermita de Sant Elm, Sant Feliu de Guíxols*. 1941-1980. IF 756005.

FARGNOLI, Valentí. *Balneari Vichy Catalan a Caldes de Malavella*. 1941-1980. IF 756051.

En aquest cas tenim dos exemples de desenfocament a la part superior esquerra provocat per un dels objectius de Martí Roura.

La tria

Com hem dit abans, el primer que s'ha de fer és trobar elements que ens permetin, sols o en conjunt, diferenciar les fotos d'un autor de les dels altres. Per això és evident que cal fer-hi una observació detallada i sistemàtica, per trobar-hi, de mica en mica, els elements diferenciadors. La tasca es complica quan diversos autors han fotografiat el mateix tema amb una tècnica molt similar. Aquí hem fet la sort de descobrir que, tot i que Esquirol i Fargnoli tenen fotos de l'Escola que poden comportar, a simple vista, una gran dificultat per determinar-ne l'autoria, si bé tots dos fan fotos a 13×18 , en aquest cas les més dificultoses són lleument més petites. En format 9×14 en el cas d'Esquirol i en format 10×15 en Fargnoli. Per tant, això és un element molt important, però sempre procurem complementar-lo amb d'altres, com ara la diferència de les barques que usen com a mesura, o com situen persones amb la mateixa funció de mesura a les fotografies d'Empúries. En un parell de casos la comparació amb altres fotos d'Esquirol allotjades al MASLE ens ha aclarit, sense cap dubte, quines fotos eren d'Esquirol, ja que al Museu es troben altres fotos d'aquest fotògraf fetes amb pocs moments de diferència.

Els anacronismes ens ajuden molt també quan n'hi ha, però no sempre són evidents. En general contribueixen bastant a destriar les fotografies de Martí Roura de les d'Esquirol i Fargnoli, donat que les primeres són més recents i això a vegades queda clar. El que hem trobat en Martí és que usava uns xassissos que feien veladures i també que tenia un objectiu que desenfocava de manera clara, especialment a la part superior esquerra.

Nota important sobre Fargnoli

Hem vist que les plaques que usa Fargnoli per fer postals són de 10×15 cm i les postals d'aquella època són de 9×14 . Comparant els negatius amb les postals de Fargnoli, veiem que —en general— ajustava el paper a baix a la dreta tallant les marques del portaplaques, que eren a dalt i a baix a l'esquerra. Això feia que tallés aproximadament 1 cm de la part superior i 1 cm de la banda esquerra.

Aquesta és una de les causes del que sempre s'ha dit de Fargnoli: que posava poc cel a les fotos. En realitat en posava més del que veiem a les postals, però el tallava en enquadrar per aconseguir el format postal.

Tres exemples del que diem: les fotos de l'esquerra corresponen al negatiu i les de la dreta al tiratge. El retall sempre s'aplica a dalt i a l'esquerra de la imatge. En conseqüència, els negatius tenen més cel que els tiratges.

Exemple 1

FARGNOLI, Valentí. *Escola Ignasi Iglésias de Girona, actualment Escola Monjuïc*. 1933. IF 756927 (negatiu).

FARGNOLI, Valentí. *Escola Ignasi Iglésias de Girona, actualment Escola Monjuïc*. 1933. IF 59969 (tiratge).

Exemple 2

FARGNOLI, Valentí. *Picapedrers treballant a la pedrera Pruneda de Girona*. 1930. IF-756847 (negatiu) i IF 756051 (tiratge).

Exemple 3

FARGNOLI, Valentí. *Barques de pesca de vela llatina a la platja de l'Estartit*. 1911-1931. IF -756457 (negatiu) i IF 58891 (tiratge)

Diputació de Girona

Àrea de Cultura, Noves Tecnologies i Educació

INSPAI, Centre de la Imatge

Text:

Jordi Mestre Vergés

Fotografies d'INSPAI, Centre de la Imatge de la Diputació de Girona:

Fons i col·lecció Emili Massanas i Burcet

Fons Martí Roura

Fons Valentí Fargnoli

Fotografies:

Jordi Mestre Vergés

Museu de l'Escala. Museu de l'Anxova i de la Sal. MASLE

Assessorament lingüístic:

Diputació de Girona Àrea de Presidència -

Serveis Lingüístics

Any de realització:

2025